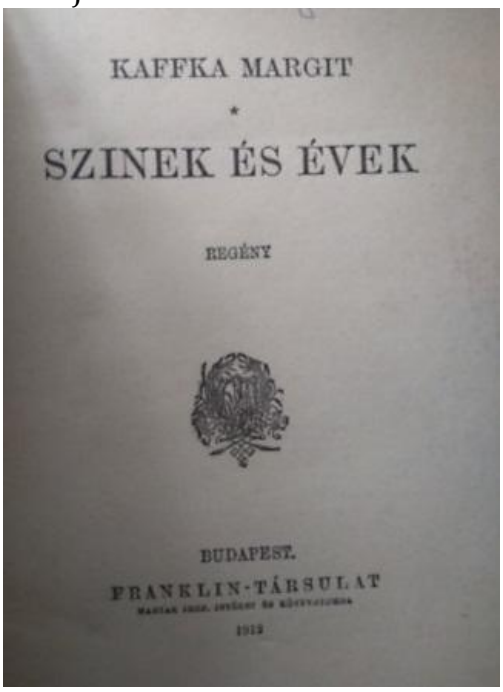

Illés György

Kaffka Margit Miskolcon és Budapesten

Hatvany Lajos csak arra emlékszik, hogy „szegény Margitnak csak szeme volt szép, ünnepi, fekete szem, látványos, akár Adyé", egyébként – írja – lompos volt alakjában, vonásaiban is. Lakása: merő rendetlenség. És hogy pletykáival majdnem fölbontotta a Nyugat köré csoportosult írótársaságot; Hatvanynak párbajoznia kellett miatta Osvát Ernővel, a kritikussal. Török Sophie, Babits Mihályné, megírta, hogyan követte egyszer az írónőt, lába nyomába lépve, s milyen különös, sejtelmes lény volt, pedig kopott volt a ruhája és cipője, lyukas a harisnyája. Zárkózott, érzékeny és izgatott lénynek jellemzi Szabó Dezső is.

De az egész magyar irodalmi világ leborult előtte, mikor a *Színek és évek* napvilágot látott. Móricz Zsigmond akkor emlékezetes cikket írt róla a Nyugatba, hasonló szárnyalásút ahhoz, amelyben az első Ady-versek élményéről írt. 1912-ben jelent meg a *Színek és évek*, s Móricz cikke is. Kivételes nagy regényről van szó, vallja Móricz, rangos írásműről. Kaffka sajátos stílusára hívja fel a figyelmet, a lélektani ábrázolás megkapó helyeire, a különös női látásmódra. Hódolattal írt róla a minden szavát latba vető, nehezen lelkesedő Schöpflin Aladár is.

*

Budán lakott, a Márvány utcában, a Márványmenyasszonyról elnevezett étterem mellett, a földszinten. Ahol sürögve-forogva vacsorára terítenek az udvaron, a nagy gesztenyefák alatt, olvasztott zsírszag szálldogál, s a konyha melletti üvegmedencében kidülledt szemmel, hápogva forognak a pontyok a légbuborékos vízben. Itt élt Kaffka Margit, ebben a házban, ahol nincs emléktáblája, s az utca lakói nem is tudják, ki lakott valaha itt.

„Egy asszony, aki ember"

Kaffka Margitnak szerencsétlen élete volt. Amikor úgy látszott, megkezdődött boldog korszaka, akkor kellett meghalnia. A spanyoljárvány vitte el őt és fiát, három nap alatt. Kaffka Margit több volt, mint szép nő; érdekes. Sötét és hullámokba verődő, sűrű hajába szinte bebugyolálta a fejét. Középen szétválasztotta, és simán fésülte kétfelé. Mozgékony szája, ha beszélt vagy mosolygott, hosszas vonalban húzódott szét. Egész belső énjéről a szeme adott leginkább hírt, felvilágosítást, illúziót. Székely Aladár, akkori legértőbb fotóművészünk, úgy állította be Kaffka Margitot, hogy egész külsejéből csak a feje látszott a képen, és előrehajtott fejéből is jóformán csak a szeme. A tekintete.

Többi fennmaradt fényképe szinte árt neki. Mintha senki sem vigyázott volna reá és a gépre, amikor a lencse elé került. Csak a Székely-kép mutat méltó és igazi arcot róla. 1880. június 10-én Nagykárolyban született. Származása (anyai ágon az Urayak), családi környezete (Hegyesi Mari-

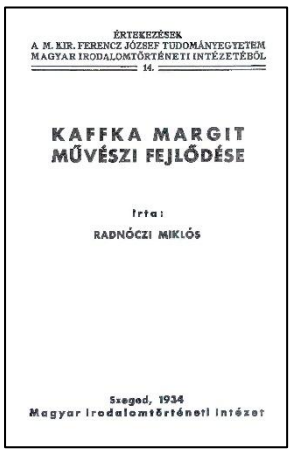

nak, a híres színésznő-nagynéninek hatása) és édesapjának korai halála eleinte a pedagógus pályára irányította figyelmét. Tanítói majd tanári oklevéllel mintegy másfél évtizeden át az oktató munkának szentelte idejét. Tanított Miskolcon, Újpesten, majd Angyalföldön. Első házassága nem volt szerencsés. 1914-ben újra férjhez ment, Balázs Béla öccséhez, az orvosbiológus Bauer Ervinhez.

Ki ez a nyugtalan, nagyon erős író? Asszonyoskodó férfiú, aki játékos komolysággal szeszélyes mintázatú, drága vásznakat sző, vagy férfias erejű asszony, de a nagy örök asszonyhibával: valamit ingathatatlanul fölépíteni nem tud? – kérdezte Ady Endre Kaffka Margitról szólván. Hadd idézzem erre Móricz Zsigmond szavait, aki így írt a *Színek és évek*-ről: *És hogy van ez megírva, milyen asszonyian. Soha még senkinél nem éreztem, hogy a regény objektivitásának dongáit ilyen erős líra feszítse… Vérző sebajkú líra, amely az életet sírja: de azt az életet, amely árad, duzzad, dagadozik, sodor. És micsoda különös asszonyi líra.*

Igaza volt Móricz Zsigmondnak. Kaffka Margit valóban asszonyköltő volt. Valami olyasmit tudott mondani a világról, amelyeket és ahogyan csak asszonyszem láthat. Ugyanakkor úgy idézte meg a magába fogadott életet, ahogyan arra csak kivételes képességű művész, a toll áldott kezű mestere képes.

ÉRTEKEZÉSEK
A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉBŐL
14.

KAFFKA MARGIT
MŰVÉSZI FEJLŐDÉSE

Irta:
RADNÓCZI MIKLÓS

Szeged, 1934
Magyar Irodalomtörténeti Intézet

1934-ben a szegedi tudományegyetem bölcsészeti karára *Kaffka Margit művészi fejlődése* címmel doktori értekezést nyújtottak be. Szerzője így értékelte Kaffka regényeit: *Ráébredve a lélek beláthatatlan mélységére és az ábrázolhatatlanul sokrétű összefüggésekre, lemondott a teljes ábrázolás utáni törekvésről, de ugyanakkor más módon, sokszor a lélektani játék eszközével tiszteli a lélek megismerhetetlen és teljes egészében úgy is ábrázolhatatlan hatalmát.*

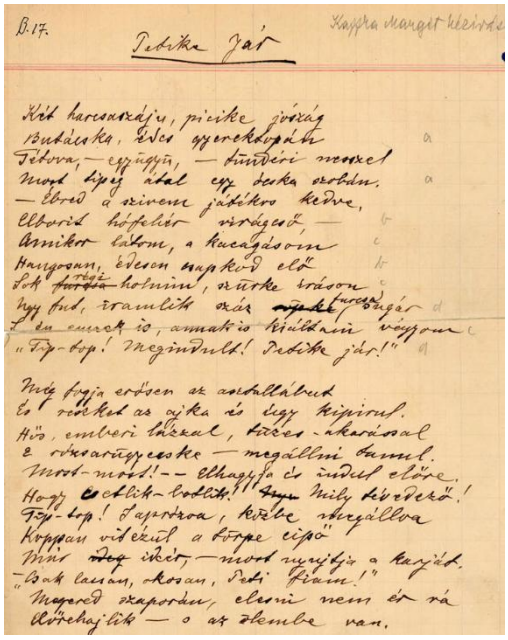
E sorok fogalmazója Radnóczi Miklós volt, aki Radnóti néven vonult be a magyar halhatatlanok közé. Kaffka Margitot, a regényírót (*Színek és évek, Mária évei, Állomások, Hangyaboly*… stb.) elsősorban az asszonyi sors, a nő elnyomottsága foglalkoztatta. De ezen keresztül az általánosabb társadalmi kérdésekre is fény derült. A nő alakja körül eloszlatott minden ködös homályt, amit éppen azért vont köréje a világ, hogy annak megaláztatását leplezze, sőt igazolja.

Három évvel halála előtt letette a tanítás nehéz terhét, hogy teljesen az irodalomnak szentelhesse életét. Második férje oldalán családi élete is rendezetté vált. Nemcsak mint szépíró, hanem, mint publicista is egyre haladóbb nézeteket vallott és hirdetett. Egyre gazdagodó munkásságába azonban a halál tragikusan közbeszólt.

Az erdőmérnök

Első házassága csalódásokkal, bántalmakkal volt terhes. Amikor Miskolcon kapott tanári állást, a nagyszülei házában lakott. Környezetét azonban nem kedvelte. A családban uralkodó dzsentri-tisztviselő szellemmel lelki alkata nem egyezett. A pesti, haladóbb, nyíltabb légkörre vágyott. Nagyanyja sürgető férjhezadási noszogatásai untatták, bántották, míg csak meg nem szerette Frőlich Brúnó erdőmérnököt, akinek 1904-ben felesége lett. 1906-ban született egyetlen gyermekük, Laci, akit műveiben, Lócinak, Péterkének is nevez. (*Petike jár, Lackó, Emberke* című verseit gyermeklíránk legszebb alkotásai közé soroljuk.)

B.17. Kaffka Margit kézírás

Petike jár

Két harcsaszája, picike jószág
Bukdácsol, ébred gyerekkopáth
Tébova, — cipőjén, — bimberi mocscsal
Mord lépéj által egy deszka szobán.
— Ébred a szíverm játékra kedve,
Elborid hőpelíér — virágcső, —
Amikor látom, a kucajásom
Hangosan, édesen napkedd elő
Sok [illegible] holmim, szürke ruhán
Nyüzsöd, iramlik száz [illegible] sugár
Ez-emerek is, amaki is kiáltanám vigyom
„Tip-top! Megindult! Petike jár!"

Még fogja erősen az asztallábat
Le' rezket az ajka és úgy kijárul.
Hős, emberi hőzzal, tárés-akarással
E rózsaarcúcske — megállni darnul.
Most-most! — elhagyja és indul előre.
Hogy [illegible] bolduk! [illegible] milyen kivédező!
Tip-top! Lapodroa, közbe nevegálva
Koppan vígzül a kopse cipő
Már [illegible] iszik — most nyujtja a kezjód.
„Csak lassan, okosan, Petit Prince!"
„Megered szaporán, elesni nem ér rá
Előrehajlik" — o az élembe van.

Férjhez menetele után a városi kórházon túl, az „Otthon-telep"-nek nevezett részben laktak. Ez a lakóház ma is áll a Csabai kapu 29. szám alatt, s falán emléktábla látható. Kaffka Margitot elég zárkózott embernek ismerték Miskolcon, s Sassy Csabának az a megjegyzése (*Margit asszony, Reggeli Hírlap* 1921.), hogy Kaffka Margit körül valóságos irodalmi szalon alakult ki, némi korrekcióra szorul. A csa-

lád, néhány barát, Sassy Attila festőművész és pesti vendégek, pl. Fenyő Miksa, fordultak meg házánál. Férje nem érdeklődött az irodalmi kérdések iránt, felesége irodalmi terveit nemigen támogatta. Viszonyukat mi sem jellemzi jobban, mint az alábbi történet, amelyet az írónő kortársa, Simon Aranka mesélt:

Egy reggelen Kaffka Margit erélyesen nyitott be a tanári szobába, s szinte felindultan, magából kikelve szólt kolléganőjéhez:

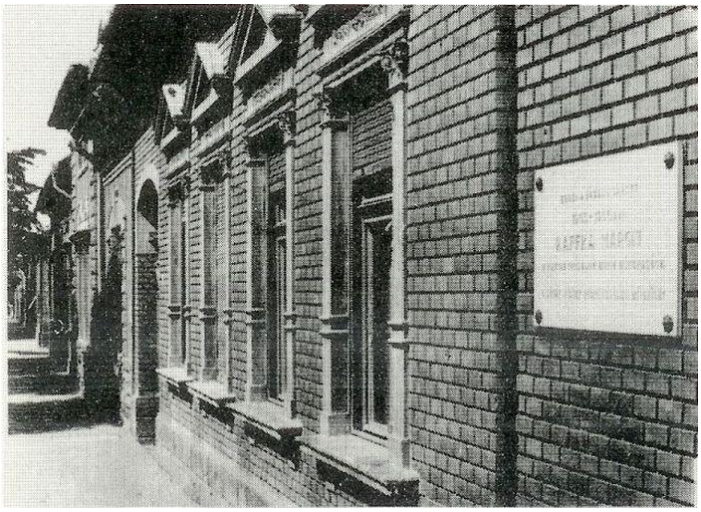
– Jaj Istenem, ezt nem bírom tovább! Mégis csak borzasztó! Jaj ez a Brúnó! Mit tegyek? Mégis csak borzasztó!

Simon Aranka nem tudta, mi történhetett otthon, és ijedten kérdezte:

– Kedvesem, hát mi történt? Mi az a borzasztó?

Kaffka Margit így felelt:

– Hát nem borzasztó?! Ez a Brúnó otthon mindig tőmondatokban beszél!

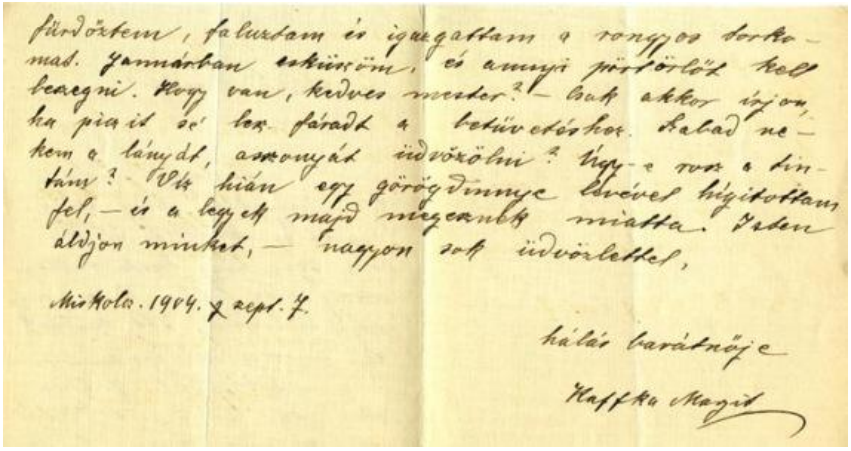

Miskolcon sokan emlékeznek rá. Egykori tanítványai elmondták, mennyire megszerettette velük a magyar irodalmat. Könnyedén mesélve tanított. *Úgy vegyétek, hogy én vagyok a madáranyó, akinek sok fiókája van, akiket repülni tanít, s egyszer majd kirepít*" ismételgette. Szívesen szavalt, saját verseiből is. Többször elszavalta a *Petike jár* címűt, mondott Ábrányi Emil verseket, s a jó tanulókat nemegyszer saját verseivel ajándékozta meg. Néha készülő munkáit is megbeszélte velük. Valósággal anyai barátnőjük volt, mindig *Pá kislányok!* köszöntéssel búcsúzott el tőlük. Csinos, tarkavirágos batisztruhájára emlékeznek, de megjegyzik, hogy férjhez menetele után elhanyagolta öltözködését. Kaffka Margit nem szerette Miskolcot. Elvágyódott onnan. Nem rajongott saját környezetéért sem. A régi kedélyes, barátságos céhvárosból zajos és piszkos tőkés város lett. Ha fel-

lapozzuk a *Miskolci Napló* egykorú példányait, nem is csodálkozhatunk. A május elsejei tüntetés szétverésével dicsekedett a rendőrség, antiszemita heccek zajlottak le a főutcán, 214 embernek adtak útlevelet egy hónap alatt Amerikába. Nyüzsgött a civilizáció, de erőtlen a kultúra. S politikai bátorság, eszmei nyíltság sem volt annyi, mint Nagyváradon, ezért nem tudott Miskolc úgy hatni Kaffkára, mint Nagyvárad Adyra.

Hogy Kaffka Margit hová vágyott, azt legjobban Gellért Oszkárhoz írott leveléből tudjuk, melyeket Gellért tett közzé *Kortársaim* c. kötetében. Nem egészen egy évi miskolci tanárság után, 1903. március 30-án írta: *Húsvét táján felmegyek Pestre az állásom dolgában. Hátha valamiképp elkerülhetnék innét.* Június 30-án: *Most megint érzem, milyen rossz itt. A művészi életnek egy lüktetése se juthat el hozzám.* Egy másik levél szerint: *Ez itt unalmas, pókhálós csizmadiaváros, csupa rút, szennyes patakvíz és csupa vaskezű forma.* Ismét másutt: *Felsőbbrendű, finomultabb élet kellene mégis, amilyenben a fővárosban részem volt.* Levelei világosan mutatják, hogy a vidék unalma és „vaskezű formái" űzték el innen, mélyebb, tartalmasabb életre vágyott. Amikor Ady és társai már Pesten voltak, ő se tudott tovább ellenállni: Pestre költözött. Férjétől csendben elvált, s a leendő *Nyugat*-körben teljesedett ki teremtő, művészi ereje.

fürdöztem, faluztam és igyekeztem a rongyos torkomat. Januárban esküvőm, és annyi pörölnivaló kell beszerezni. Hogy van, kedves mester? — Csak akkor jöjön, ha pia is és lesz párnák a betűvetőshöz. Szabad nekem a tánydl, asszonyát üdvözölni? Úgy-e nem a tánc? Ők hiján egy görögdinnye közével hűsítottam fel, — és a legyek majd megcsalják miatta. Isten áldjon minket, — nagyon sok üdvözlettel,

Miskolc. 1904. X. 29. f.

hálás barátnője

Kaffka Margit

A Márvány utcai magány

A felbontott házasság után kisfiával 1910. november 29-én költözött a Márvány utca 29-es számú ház földszint 3-as lakásába, „jobbra a kaputól" – emlékezik vissza Szabó Dezső.

S a már Miskolcon elkezdődött szerelem itt is folytatódik. Sassy Attila, a festő a közelben, az Alkotás utca 31-ben lakott akkoriban.

Milyen volt Kaffka Margit otthona? A családi életéről, lakásáról fennmaradt kortársi emlékeket csak úgy ítélhetjük meg a maguk értéke szerint, ha megpróbáljuk megérteni azt az egyé-

niséget, akiben együtt van az egyenrangú szerepre törő író, a lázadó asszony, az odaadó nő, a felelős családanya.

Szabó Dezső így látta őt: *Margit nem volt szép, de megállító arca volt. Valószínű, hogy mélyen aláárkolt, nagy, sötét szemei állították meg az ember pillantását.*

Kaffka nem sokat adott a külsejére. Barátnői és ellenségei, szerelmei és rajongói egyaránt feljegyezték ezt a nőknél igen ritka tulajdonságát. A kenyérkereső tanítás és az írásra kiszakítható idő közti feszültségben a divat legelemibb külsőségeivel sem törődött.

Rolla Margit (*Út a révig…* 1948) szorgos kutatásaiból ismerjük Kaffka hétköznapjainak legalábbis töredékes krónikáját. A Márvány utcai lakásról ő maga így számolt be anyjának: *Ez jó kis magasföldszinti kétszobás lakás, 450 forintért, de hát gáz, villany, fürdőszoba minden. A Lánchíd budai oldalán van az alagúton túl… most megfeszített erővel írok éjjel-nappal. Bizony házaséletem alatt éjjel is csak lopva lehetett…*

Egyébként a ház új, de Bölöni György megírja: *Arról lett nevezetes, hogy a háziúr hanyagságából és Margit asszonyos gondatlansága folytán, hónapokig nincs a lakás ajtajának kilincse.* Hatvany Lajostól tudjuk, hogy homályos, földszinti szobájában *a tanítónő mindennapos, hosszú útján, a messzi iskolából hazaérve, sohasem ért rá rendet teremteni.* (1911-től az Üteg utcai polgáriban tanított.)

A *Nyugat* szerzői, barátok, ismerősök is megfordultak itt. *Jó meleg volt nála* – írta Füst Milán. – *Meg is tisztelt minket, – úgy fogadott, ahogy nagyrabecsült művészeket szokás. Szivarokkal és teával kínált. Ott sürgött, forgott körülöttünk. Később lilaernyős lámpákat gyújtott.*

Az írótársakkal – akik közül nem egyhez, Osváthoz, Szabó Dezsőhöz szenvedélyes érzések is fűzték – Kaffka gyakran megfordult a budai

kiskocsmákban. Időről időre feltűnt a Vár alatti, Lovas úti Novoszád vendéglőben (amely a Logodi utcából is megközelíthető volt) vagy a Palermo Kávéházban.

A Márvány utca, ahol most a 2-es és 4-es busz dübörög végig, akkoriban csendes környék volt, ebben a lakásban született meg – egyebek mellett – a *Színek és évek* is.

Hogy milyen kapcsolat volt Osvát Ernő és Kaffka Margit között, azt Margit mondja el egyik versében. Ez a verse nem jelent meg *Összes versei* posztumusz kötetében, amelyet Radnóti Miklós rendezett sajtó alá, s a Franklin Társulat adta ki.

Hajnali rigmusok – Május 23.

…Kincses jóságom aranyesője; egyszeri, első, méretlen pazarlás! – – –
– Azt hittem én bizony, szerelmes szavam felavató ige,
Cseppenkint gyűlt grál-vér drágakelyhe szivem; becses ajándék.
Így magam-őriztem, várva és váltva – azt hittem, koronául adódom4 – - -
– De jött – és letaposta virágos ágyaim, hogy megrövidítse hozzámig útját,
Végigszaladt szőnyegemen, – még kibonthattam előtte egészen,
Nem úgy jött, mint a király. Sietett kósza kalózként;
Habzsolva itta a vérbort és összetörte a kelyhet,
Úton–útfélen kínált csókot olcsón habzsolni szaladt. – - -
Lesz-é valaha még oly szegény és elhagyott, hogy megmérhesse és megsirassa tékozolt jussát?
Vagy leszek-e én olyan bölcs, oly szabad és erős –
– Hogy ne számláljam és ne sajnáljam…

Ez csak töredéke a versnek.

Mihez hasonlíthatjuk ezt a költeményt? Ady *Margita élni akar* eposzához? Az is takarva sejtet. Pontosan öt héttel azután, hogy ez a Kaffka-vers megjelent, kezdődött a *Nyugat*ban – 1912. július elején – a folytatásos *Margita-eposz.*

Hogy mit árulnak el a *Hajnali rigmusok*? Mindenekelőtt azt, hogy Margit már szabad. Ady hozzáírt verse a *Nyugat* 1912. július 16-i számában jelent meg. És a verset követte a margitszigeti incidens, amikor Ady elvitte Margitot pezsgős vacsorára, de hazament a fiatalasszony, ijedten megszökött, kitért az ita-

los költő udvarlása elől. Ám barátságukat ez semmiképpen nem zavarhatta meg, amit bizonyít az az egy évvel később keletkezett Kaffka-levél, amit Margit 1913. augusztus 20-án írt. Márvány utcai magányából üzent Ady érmindszenti magányába:

Kedves Bandi! Illedelemforma tenálad a kártyaküldés vagy igazán gondolsz valamit olyankor? Furcsa, látod, hogy most szeretném, (de igazán), ha barátságos hajlandóságból volna. Általában – be furcsa –, közeledéseket, őszinteségeket, némi krisztusit és emberségest áhítok, egy-két-három emberrel úgy vágyok megmásolhatatlanul összebékülni, mintha haldokolnám és búcsúznám. Már úgy a torkomba van ez a sok kénytelenségből vállalt rosszaságom: hiszen meg tudnék én most már rosszaság nélkül is élni!

Azt mondod, hogy az ilyen hajlam mindig a félős gyermek anyjához bújása. Igaz is, hogy ijedt vagyok most magamért. Férfiúnak fogalma sem lehet róla, milyen semminek érezheti magát egy asszony, ha egyszer ráébred. Sok mindenért most kellene megválni, vagyok-e valami: és ez borzasztó. Egy percig se hiszem. És ha legalább asszony tudtam volna lenni amúgy igazán! Jaj, ezekről szégyen beszélni!

…Sohse tudtam biztosabban, hogy csak nyájas ingerkedés, ha egy férfi azt mondja asszonynak, hogy jóbarátja. Asszonynak csak gyerekei lehetnek isten kegyelméből. Erőpróba csak lehetne nékem: hogy bírom–e a magányt? És ez – lámcsak – úgy kezdődik, hogy hallatlanul hosszú epistolában kesergek hozzád. Mikor látlak? Elmegyek veled utazni férfiruhában!... Látod, ez az, hogy erre nem volnék képes mégsem…

Margitod

Ez volt Kaffka Margit élete, érzésvilága, lelki- és idegállapota 1913 nyarán. Szerencsére nemsokára találkozott azzal a fiatal férfival, aki várva várt szerelmese lett. Balázs Béla öccse volt, Bauer Ervin orvos-biológus. 1914-ben Perugiába utaztak.

…Emlékszel? E nyár havában, ős forum tört kövei fölött
S az antik szűzek feredője felé kiáltoztuk egymás nevét…
…Álmodtuk-e akkor e rengést? Olyan külön voltunk! Csak mi voltunk!
– Társam, te! Harmóniám! Első jó s boldog szerelmem!
Társad én! Harmóniád! Első jó és boldog szerelmed!
Kik tapintva egymás szívét: „Egy matéria!" – szóltunk.
Kik ámulva öleltük egymást: „Szégyentelen ölelés!"…
„Most boldog vagyok" – ott mondtam; s tudod, hogy először mondtam…

A szerelem örök maradt. A boldogság? Fiatal férjét már a háború kitörésekor harctérre vitték. Margit már nem tanított, fiát erdélyi nevelőintézetbe adta, ő hol a Márvány utcában élt, hol az ura közelében, valamelyik katonai kórházban, ahová őket a háború éppen vetette.

Ha Pesten járt, nagyon ritkán látni író- vagy művésztársaságban. Ady írta 1918 tavaszán a *Nyugat* bírálatát Margit akkor megjelent gyűjteményes verskötetéről, Az *élet útján* címűről. Ady őszinte volt. Megírta, hogy Kaffka Margit nagyíróságával nem egyenrangú a költő. Összegezett véleménye pedig így szólt:

Az utolsó évek verseiben ingerítően dicsekszik boldogságával, de végig a könyv: egy kálváriás emberélet. Jaj, egy asszony, aki ember s mégis egy túlságosan asszonyt kell vagy kellene önmagában lebírnia…

Jaj, egy asszony, aki ember.

Ez Ady végső Kaffka-értékelése és Margit örök sírfelirata.

„Két agyongyötört boldogok"

Egyetlen éltetőm, szerelmem! Ha kimennél itt a falu déli kijáratánál a völgybe, igen sok helyen megtalálnád a nevedet beleírva a tapadós hóba… Margitom, egy szűk kis patakocska völgyében, lassú havazásban, kívül a házakon a hóban ültem egyedül, a hóba írtam, hogy MAR-GIT – azután elővettem a képedet mind-mind, és sorra néztem őket… „Galicia, 1915. március 15. Az egész napot odakinn töltöttem, hogy meneküljek az ágyúdörgés és puskalövések hangjától…

Ezt a levelet Dr. Bauer Ervin, tábori orvos írta feleségének.

Bauer Ervin testvére volt Balázs Bélának, a kiváló írónak, filmesztétának. Alighogy megszerezte diplomáját, jött a háború, a katona-

ság… A Tanácsköztársaságban tevékeny szerepet vállalt, következett hát az emigráció: Bécs, Göttingen, Prága, Berlin, azután 1925-ben a Szovjetunió. Lázasan mélyedt el a kutatómunkában, méltatói a biofizika egyik megalapítójának tekintik – míg koholt vádak alapján le nem tartóztatták. 1942-ben egy törvénysértő per áldozata lett.

Mindazok, akik ismerték – írja róla egyik orosz munkatársa – *megrendülve emlékeznek erre a törékeny, melegszívű, szerény férfira, aki szerette a zenét és elmerült a tudományban*.

Bauer Ervin mindkét házassága jól sikerült – Kaffka Margit, tudjuk, az 1918-as spanyoljárványban meghalt. Utána újra megnősült. – Úgy látszik, volt benne valami nagy belső gazdagság mások boldogítására, az adni szerető és mindent megköszönő nagyság. *Tudatosan gyönyörködöm abban, amit tudok: hogy vagy* – írja haza a frontra tartó katonavonatról – *amit most megláttam írásaidban és mindenedben, az őszinte, a maga szépségét tudatosan élő asszony-embert, aki sorsát éli…* Mennyi biztatás feleségének, aki nemrég még egy hozzá méltatlan szerelem érzelmeit sértő és érzékenységét letipró hatalmával küzdött, s közben még az alkotáshoz szükséges önbecsülés is megingott benne!

Az én két fáradt asszonykezem
Hogy milyen lágy, amikor simogat,
Mily enyhén tárul, amikor ad,
Terajtad ösmerte meg
– Köszönöm neked a két kezemet!

énekli a megújult asszony, *A te színed előtt* című versében.

A te színed előtt… Olvassunk csak bele Bauer Ervin naplójába:

1915. február 3. Tegnap elmentünk a jegygyűrűkért… Milyen szép a te kezeden az én jegygyűrűm: „A te színed előtt – 1915!" – Parsifalod + És az enyémben: „A teszíned előtt! – 1915 – Solveigod.

Írásaik mindig így rímelnek egymásra. Mint akik megfejtették egymás jelrendszerét, s életük minden rezdülése, mint távolba küldött elektromágneses hullám, a másik írásában képpé áll össze. Íme, hogy visszhangzik „Solveig dala" a *Záporos folytonos levél*-ben, a háborút elátkozó nő örökszép zsoltárában:

Megölnek? Ó, nyűgözi e gyilkot görcsösen virrasztó szerelmem,
Ha percre ellankadnám, tán meglelné drága szíved!/
De régebben vagyunk mi egyek – tovább is egy a mi utunk…
Tán elmossa képem az idő?... Hogy szánnálak nélkülem téged!/
De csak egy szót kell majd szólnom, hogy a szívemre ösmerjen szíved.
És visszajöjj akárhonnan Solveigod esti dalára!

A férfi pedig ott ült a galíciai völgyben, kezében fényképek, s a szállingózó, tétován kavargó hóban szálltak, kavarogtak gondolatai… Hazafelé. Ahol egy jó hónapja ezt írta naplójába: *Végtelenül jólesett és szép volt a tegnap este veled csavarogni a havas világban – iszonyú jó nekünk együtt, egymásba kapaszkodva sétálni! Szép délelőttre készülődtünk… te majd ágyban maradsz, olvasok neked, és a délelőtti ezüst nap besüt hozzánk. Milyen szép, szent, békés délelőttünk lesz! – mondtuk, és délelőtt jött az okmány: kedden okvetlenül be kell rukkolnom.*

Abban az otthonban szomjasan várták, mohón olvasták leveleit, melyeket írt és küldött egyre… Talán éppen most olvassa a kedves: *Találkoztunk néhány sebesülttel, fagyott lábú sántával, akik a csapattól jöttek – egyedül a hegyek között, anyátlanul barangoltak lassan hazafelé, az egyik két bottal is alig tudott menni – úgy elveszett szegény a sok széljárta hegy között, de hazafelé ment…* Vagy lehet, hogy már a következő levél is megérkezett: *Kétszáz sebesült egyetlen nap! Köztük csaknem fele igen súlyos, sok halálos is… Reggel a rajvonalban talált halottaink száma 158! A sebesültek ruhája testükhöz és a hordágyhoz fagyva, kezük-lábuk teljesen elfagyva! Rémes! A halált nem lehet megszokni…*

Közben beesteledett, ismét jött egy hideg téli éjszaka. A fiatal orvos felállt, elindult a falu felé. Ma este megint írni fog haza!*Az egész háborúban csak egyet akarok; teljesen kívül és – felülmaradni, hogy a végén ne kelljen semmit sem restellni, csak hevesen végig szenvedni az egészet…*

Jöttek-mentek a levelek, az üzenetek egymást érték. A végét tudjuk: amíg a kedves, szorongó lélek a háború szörnyű markába került férjére figyelt, a halál alattomosan az ő háta mögé állt. De az az öt év,

amit egymásnak éltek – „két agyongyötört boldogok” – két értékes ember felejthetetlen életműve volt: a szeretet ünnepe.

Végezetül adósak vagyunk még Lacikával, Kaffka Margit első házasságából született fiával. Ránk maradt az írónőnek egy hozzá írt levele:

Drága fiacskám!... A béke csakugyan közel van, elég szomorú béke… Azon legyünk, hogy a megmaradt kis magyar szigeten igazi rend, becsületes munka, népuralom (demokrácia) legyen, és helyes, igazságos törvények megakadályozzák, hogy megint azok legyenek uralmon, akiknek műve ez a pocsék 5 év volt. S akik készek volnának 20 év múlva „bosszú” címén vagy más címen megismételtetni a szegény emberiséggel. Ez a ti dolgotok lesz, hogy ne engedjétek…

Lacika nem tudta e látnoki szavakat megfogadni: egy nappal az anya halála előtt őt is elvitte a járvány…